

Як надійшла щаслива доля,
Збудила весняну снагу,
Моя душа, немов тополя,
Заледеніла на снігу.
Як надійшла любов справдешня,
Хлюпнула пригорщу тепла,
Моя душа, немов черешня,
Понад снігами зацвіла.
Як надійшла і засіяла
Та дружба, що живе в літах,
Моя душа над снігом стала,
Неначе яблуна в плодах.

239. Спишіть текст, опускаючи риску й розставляючи пропущені розділові знаки. Поясніть написання не з різними частинами мови. Обґрунтуйте вживання розділових знаків.

Рогніда полюбила князя Володимира не/сподівано після великої бурі коли в неї ні/кого й ні/чого не/лишилося у світі коли як здавалося їй уже краще було й не/жити. Тоді перед нею з'явився той, кого вона напередодні тільки не/навиділа й проклинала хто вбив її батька й братів але хто виявився багатогато кращим справедливішим дужчим ніж усі люди (С. Скляр-ренко).

240. I. Прочитайте текст. Визначте стилістичну роль часу дієслів. Накресліть схему другого речення, поясніть уживання розділових знаків у ньому.

Ми ще зустрінемося... Зів'януть сніги, журавлі повернуться з вирію, принесуть на своїх крилах весну, густим рястом устеляться гаї та байраки, і ми зустрінемося...

Не знаю, скоро те буде чи ні, знаю тільки, що буде. Щоднини я виходжу за ворота і стою, дивлюсь-виглядаю тебе з далеких доріг. Двадцять літ, як вечірню й ранкову молитву, повторюю: ми ще зустрінемося!... (О. Мусієнко).

II. З якою метою автор використовує прийом кільцевого обрамлення?

Правописний практикум

241. Перекладіть афоризми українською мовою. Запишіть їх, ставлячи пропущені розділові знаки.

1. Любить это не значит смотреть друг на друга, любить значит вместе смотреть в одном направлении (А. де Сент-Екзюпері). 2. Любовь без уважения далеко не идёт и высоко не поднимается это ангел с одним крылом (О. Дюма-син). 3. Любовь теорема, которую каждый день надо доказывать (Архимед). 4. Для любящего человека вся вселенная слилась в любимом существе (Л. Верне).

Живе поезія у мові

242. Прочитайте вірш. Визначте тип і стиль мовлення. Спишіть, уставляючи пропущені букви. Поясніть правопис виділених слів.

Поезія — то серця мова —
Надії, Віри і Любові —
Ж...ття духовного основа.
(Ні)меж, кордонів їй (не)має,
Аж до зірок дух підіймає.
Вона — мрій сонячних жар-птиця,
Наснаги чистая кр..ниця,
Поезія — пр..красний цвіт,
Що нам дарує дивосвіт.

Л. Швагло

243. Розгляньте репродукцію картини Сергія Одайника «Звуки літньої ночі». Опишіть зображену ситуацію, складіть уявний діалог між персонажами картини.

С. Одайник. Звуки літньої ночі

Бібліографічне бюро

Головацук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. — К.: Рідна мова, 2000.

Олійник О. Б. Сучасна українська мова: опорні конспекти. Навч. вид. — К.: Кондор, 2008.

Стаття

Просто сказане слово, що точно передає думку автора, стало й найціннішим, і найбажанішим.

Н. Іванова

244. 1. Ознайомтеся з тлумаченням поняття стаття.

Стаття — 1. Науковий або публіцистичний твір невеликого розміру в збірнику, журналі, газеті тощо; публікація. 2. Самостійний розділ, параграф у юридичному документі, описі, словнику тощо; пункт. 3. Розділ у документі, бюджеті, що містить назву джерела доходу або обґрунтування витрати; // Вид доходу або витрати.

II. Прочитайте уривки зі статей. Яку проблему порушено в них?

1. Мова — це безцінний дар, яким природа наділила людину. Але цей дар особливий: він потребує ненастанної праці людини й суспільства над його вдосконаленням, дбайливого ставлення до його збереження, примноження, вилучення всього шкідливого. Недарма Максим Рильський порівнював мову із садом, у якому треба «пильно й ненастанно» полоти бур'ян. Великий поет закликав кожного не лінуватись доглядати свій сад — свою мову. Як тут не згадати Бернарда Шоу і його знаменитого героя — професора Хіггінса з п'єси «Пігмаліон»: мовознавець Хіггінс, почувши грубу, вульгарну мову в устах молодій дівчини — продавця квітів — з властивою йому різкістю і схильністю до гіпербол заявляє: «Жінка, яка видає такі потворні і жалюгідні звуки, не має права сидіти ніде... взагалі не має права жити! Згадайте, що ви — людська істота, наділена душею і божим даром роздільної мови, що ваша рідна мова — це мова Шекспіра, Мільтона і Біблії!» Застосуємо цей приклад до себе і спитаймо себе, чи розмовляємо ми мовою Шевченка, Пантелеймона Куліша, Панаса Мирного, Лесі Українки, Коцюбинського, Рильського?.. (О. Муромцева).

2. Учені кажуть, що словесна агресія зумовлена стереотипами, які перейшли до людей від далеких тваринних пращурів. Ось що спостерігали зоопсихологи: територія, на якій мешкає тварина, вважається ніби її «власністю». Якщо ж на неї посягає хтось непроханий, «господар» надзвичайно збуджується. Він кидається на зайду, вициривши ікла. Його очі блищать, шерсть стає дибки, він щось загрозовито вигукує. Здається, ще секунда — і розірве непроханого гостя на клапті.

Але цього не буває, бо в тому немає необхідності. «Гість» сам тікає. Достеменно так у подібній ситуації поводитися й мавпи. Вони перекривляють одне одного, тупають ногами, б'ють себе кулаками в груди, щось люто вигукують. Таку поведінку зоопсихологи називають «ритуальною агресією». Це не напад, а ніби його демонстрування. «Ритуальна агресія» немов замінює власне агресію. Типовий приклад — собаче гавкання. Сам напад, коли собака кусає, буває дуже рідко. Звичайно, цього й не треба, своєї мети він досягає за допомогою «ритуальної агресії» — настовбурчивши шерсть та гавкаючи. У стані «ритуальної агресії» тварини так і роблять — вициривляють зуби, б'ють лапами об землю, тобто залякують. А як поводить себе людина, коли гнівається? Вона тупотить ногами, розмахує руками, стукає кулаком. Обличчя перекошене від люті. Навіть не усвідомлюючи того, вона ніби виконує закладену в неї програму: залякує. При «ритуальній агресії» дикі звірі клекочуть, шиплять, ревуть. Те саме робить і людина, згадаймо: коли хтось лається, то ніколи не робить цього своїм звичайним природним голосом, а неодмінно його підвищує, кричить або дуже голосно говорить, хоча той, кому це адресується, зазвичай буває поряд. Отже, робиться це не для того, щоб краще почули. Тоді для чого? У тваринному світі існує зв'язок між розмірами тварини й гучністю її «гарчання». Тож коли людина підвищує голос, вона ніби повторює модель поведінки тваринного світу: у біологічному розумінні робить це, щоб здаватися «великим і страшним». Тому й можна сказати, що, виявляючи «мовну агресію», людина уподібнюється до тварин (За В. Федоренком).

III. Яке з тлумачень слова *стаття* відповідає жанру? Сформулюйте основну думку кожного уривка.

Комунікативний практикум

IV. Уявіть, що ви редактор часопису «Мовний всесвіт». Які назви ви запропонували б для поданих статей? Підготуйте власну статтю з порушеної проблеми, пам'ятаючи про те, що вона має бути цікавою для читачів, мати елементи новизни й демонструвати авторське ставлення до проблеми.

Бібліографічне бюро

Данильцов У. Д. Українська мова. Повторюємо шкільну програму. — К.: Літера ЛТД, 2009.

Томан І. Мистецтво говорити. — К.: Політвидав України, 1989.

Стоян Л. М. Українська мова. Посіб. з орфографії і пунктуації. — К.: Наук. думка, 2005.

Твір на морально-етичну тему

Тільки щиро висловлюючись, ви можете навчитися думати.

Дж. Рескін

245. I. Прочитайте текст. Сформулюйте особливості кожної структурної частини твору. **Поміркуйте.** Чи відрізнятиметься структура твору-опису й розповіді від структури твору-роздуму?

Структуру тексту визначають такі частини: *тема, епіграф, вступ, основна частина, висновок.*

Тема висуває проблему, аналіз якої й повинен скласти зміст роботи. Починати роботу треба з обмірковування теми, що дасть змогу правильно відібрати матеріал, згадати факти й навести аргументи для вирішення поставленого питання.

Епіграф випереджає виклад і покликаний розкрити задум автора твору. Епіграф не обов'язковий, але його вдалий вибір здатний прикрасити роботу, додати їй глибини й більшої змістовності. Гарний епіграф свідчить про начитаність, про розуміння ідеї твору й уміння схопити головну думку. Невдалий епіграф залишає неприємне враження і впливає на оцінку роботи.

Вступ повинен бути невеликим, але таким, який привернув би увагу. Найголовніше — він не повинен бути шаблонним. Існує кілька типів вступів: *історичний* (дається характеристика відповідної епохи, аналіз її соціально-економічних, моральних, політичних і культурних відносин), *аналітичний* (уважається найбільш вирашним, тому що дає можливість відразу заявити про себе, як про особистість логічно мислячу й здатну до критичного аналізу), *біографічний* (до розкриття теми правильний ключ можуть дати відомості з біографії відомої людини), *порівняльний* (дозволяє поміркувати, згадавши про попередні здобутки, традиції), *ліричний* (є універсальним засобом, що зв'язує тему твору з особистим життєвим або духовним досвідом).

Основна частина твору являє собою розгорнутий виклад логічно вибудованого ланцюжка міркувань на поставлену тему, заснованих на системі аргументів, доказів головної думки, підкріплених фактичним матеріалом. Тема повинна бути розкрита всебічно, повно, вичерпно, тому потрібно розвивати кілька ліній міркувань, які наприкінці повинні зійтися в один концептуальний вузол. Основна частина складається з декількох зв'язаних логічно й за задумом автора змістовних

блоків, оформлених абзацами. Основна частина містить такі елементи:

- *проблемність* — визначити й розкрити проблему, що впливає із заголовка; назва теми має проходити лейтмотивом через увесь твір;
- *послідовність* — викладати думки в певному порядку;
- *самостійність* аналізу твору, *змістовність* — логіка мислення має розвиватися від конкретного до загального або навпаки;
- *глибоке розкриття теми* — заглибитися в аналіз окремих епізодів, аргументувати свої думки, використовуючи короткі та чіткі цитати;
- *стислість* — проаналізувати кілька окремих епізодів, звернувши увагу на багатство мови, ідею;
- *емоційність* — висловити те, що схвилювало, що викликало роздуми.

Висновок — це те головне, що повинно залишитися в пам'яті, коли аргументи можуть бути вже забуті. Висновок повинен бути коротким і в той же час виразним, він має звучати як завершальний акорд. Можна залишити фінал відкритим, закінчивши твір риторичним питанням. Цитата автора як висновок прийнятний для лірики, але для прози виглядає досить нецікаво.

Твір виграє, якщо дотриманий такий важливий принцип, як домірність частин. Вступ і висновок разом повинні становити не більше чверті від усієї роботи, основна частина охоплює три чверті твору (*За І. Мілевою*).

II. Прочитайте епіграф до теми. **Поміркуйте.** Чи погоджуєтеся ви з висловленою думкою? Чому?

Комунікативний практикум

246. I. Відомий французький філософ Мішель де Монтень стверджував, що *дзвінка цитата спокушає нас більше, ніж правдиве мовлення.* **Поміркуйте.** Чи справді роль цитати у творі настільки вагома?

II. Спрогнозуйте теми творів, у яких можуть бути використані подані висловлювання.

1. Забудеш товариша, зоставиш у біді — даремно ти на світ рождався (*О. Довженко*).
2. Я стверджуюсь, я утверждаюсь, бо я живу (*П. Тичина*).
3. Скільки років землі — і мільярд, і мільйон, а яка вона й досі ще гарна! (*Л. Костенко*).
4. Єдина справжня розкіш — це розкіш людського спілкування (*А. де Сент-Екзюпері*).
5. Можна вибрати друга і по духу брата, Та не можна рідну матір вибирати (*В. Симоненко*).
6. Досвідом люди називають свої помилки (*О. Уайльд*).
7. Найдієвішою русійною силою людської поведінки є переконаність у тому, що добро — вершина морального багатства (*В. Сухомлинський*).
8. Всяк правду

знає, та не всяк про неї дбає (*Нар. творчість*). 9. Люди — господарі своєї долі (*В. Шекспір*). 10. Світ наш — тільки школа, де ми вчимося пізнавати (*М. Монтень*). 11. У душі кожної людини міститься мініатюрний портрет її народу (*Фрейтаг*). 12. Лиш в праці варто і для праці жить (*І. Франко*).

Це варто знати

247. Ознайомтеся з вимогами до написання твору. Доповніть їх власними порадами для своїх однокласників.

Основні вимоги до написання твору

1. **Відповідність темі.** Автор має осмислити зміст кожного поняття, що входить у заголовок, з'ясувати коло питань, які варто висвітлити.

2. **Змістовність і лаконічність,** глибина й повнота розкриття теми. Змістовність твору досягається насамперед глибоким аналізом його ідейно-художньої своєрідності, умінням оперувати літературознавчими поняттями, використовувати літературну критику, історичні свідчення й факти.

3. **Доказовість висловленої думки,** аргументованість висунутого положення. Твір повинен бути цілеспрямованим, пронизаним головною думкою, якій підкорюються всі інші судження. Робота без основної тези й необхідних доказів перетворюється у виклад випадково збережених у пам'яті уривчастих відомостей про якогось героя або подію.

4. **План і логічність, послідовність викладу.** Від добре складеного плану залежать глибина й змістовність твору. Кожне нове положення, висунуте автором твору, повинне бути результатом попереднього, закономірно й природно впливати з нього. Твір, написаний за чітким планом, відрізняє струнка композиція, домірність частин, цілісність викладу.

5. **Самостійність мислення.** У творі повинно бути відбите власне «я» автора, його думка, знання прочитаного й здатність кваліфіковано аналізувати. Самостійність — це невід'ємна риса твору, однак автор повинен уміти судити самостійно про добуток з позицій істин, уже відомих у літературознавстві, і викладати ці судження своїми словами, так, як він їх розуміє.

6. **Оригінальність, стильова єдність і виразність оповіді.** Твір повинен відрізнятися сукупністю певних мовних засобів, що обумовлюється жанром роботи, власним відношенням автора до того, про що він пише, рівнем загального й мовного розвитку.

7. Незалежно від жанру, типу письмової роботи, індивідуальної манери оповіді, варто пам'ятати про загальні вимоги до твору:

- **правильність і чистота** (граматична правильність мови, відповідність літературним нормам);

- **стислість** (добір слів, що передають саме ті думки, які автор хотів висловити; відсутність у реченні зайвих слів);
- **виразність** (доступність для розуміння, досконалість мови, відсутність вигадливих слів і зворотів, помилкового пафосу, стандартних висловлювань, словесних штампів, канцеляризмів тощо) (*З посібника*).

248. I. **Пригадайте.** Сформулюйте визначення понять *мораль, етика, моральний, етичний*. Чи взаємозумовлені ці поняття?

II. **Зробіть висновок.** У чому полягають особливості написання твору на морально-етичну тему?

* Комунікативний практикум

III. Напишіть твір-роздум на одну з пропонуєваних тем.

- «Любов до батьків — основа всіх чеснот» (*Цицерон*).
- «...Я зрозумів одну нехитру істину. Вона в тому, щоб творити так звані дива своїми руками» (*О. Грін*).
- «Життя таке коротке. Поспішайте робити добро» (*О. Довженко*).
- «Багатством живиться лише тіло, а душу звеселяє споріднена праця» (*Г. Сковорода*).

■ Бібліографічне бюро

Крилаті вислови в українській літературній мові: Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови/ А. П. Коваль, В. В. Коптілов. — К.: Вища школа, 1975.

Шеремета Л. В., Шеремета О. В. Латинь на кожен день: Словник латинських афоризмів, літературних цитат, наукових термінів, приказок, прислів'їв, фразеологізмів. — Івано-Франківськ: Облдрукарня, 2005.

§ 14. Повторення наприкінці року

І все на світі треба пережити.
І кожен фініш — це, по суті, старт.
І наперед не треба ворожити,
і за минулим плакати не варт.

Л. Костенко

249. **Поміркуйте.** Прочитайте епіграф до теми. Як ви розумієте слова Ліни Костенко? Чим вони співзвучні вам як випускникам школи?

Живе поезія у мові

250. I. Прочитайте уривок із листа Честерфільда до сина. Сформулюйте основну думку і запишіть. **Поміркуйте.** Чому автор листа використовує наказовий спосіб дієслова?

Любий мій хлопчику! Будь розумніший за інших, але нікому не показуй цього. Честолюбство ж людини розумної і порядної

в тому, щоб виділитися серед інших добрим іменем і бути повноцінним за свої знання, правдивість і шляхетність — якості, котрі ніде не можна купити, які може набути лише той, у кого розумна голова і щире серце.

II. Прочитайте виразно вірш Вадима Крищенка. Чи можна його вважати листом до сина?

Мій любий сину, бійся нічиїх,
Вони завжди безликі і холодні,
Нагадують мені вчорашній сміх,
Який сльозу викочує сьогодні.

Иди на виграш у життєвій грі,
Напружуй думку, хист і власні м'язи,
Цілай свій м'яч у кут німих воріт,
Хоч попаде туди він не відразу.

III. Знайдіть у текстах звертання. Поясніть уживання розділових знаків при звертаннях.

Антисуржик

251. Прочитайте вислови у правому стовпчику, складіть і запишіть із ними речення.

Пробачте мене
Дотримати слово
Опанувати професією
Відправити по пошті
Радіти успіху
Зайшов по справі
Вдячний альма матері

Пробачте мені
Дотримати слова
Опанувати професію
Відправити поштою
Радіти з успіху
Зайшов у справі
Вдячний альма матер

Д о в і д к а. *Альма м^атер* — шаноблива назва навчального закладу для тих, хто в ньому навчався або навчається.

252. I. Прочитайте текст. Визначте стиль. Доберіть заголовок, що відповідатиме темі чи основній думці висловлювання.

У Марійки був той особливий, радісний і водночас тривожний настрій, передчуття ще невідомого щастя, коли дівчина дивиться на все навколишнє закоханими очима і коли свою юність відчуваєш, як нестримний високий політ.

Закінчився останній екзамен, та напружений і піднесений настрій, яким жила в ці дні школа, не розвіявся. Навпаки, **попереду** ще був останній випускний вечір, вручення атестатів і медалей, прощання з учителями, з подругами і товаришами.

Треба було виходити на іншу дорогу, **назавжди** залишивши за собою шкільний поріг.

Марійка повільно йшла довгим коридором.

«Ось і все! — билася радісна й водночас сумна думка. — Все! Прощай, школо!»

З ніжним смутком дивилася тепер дівчина на такі знайомі фікуси в діжках під стінами, на стінгазети з кольоровими заголовками, намальовані дитячими руками карикатури. Ось у куточку вікно з широчезним підвіконням. Як зручно було обговорювати з подругами тут якусь шкільну подію!

Шкільні події, уроки, вчителі, світле дитинство — прощайте!

Як усі чекали цього дня, чекали закінчення школи! Чому так щемить серце, чому зворушливий тихий смуток набігає легкою хмаркою? Жаль чудесних шкільних років, вони не повторяться ніколи. Не повернеться дитинство — відшуміло воно, відлетіло, як пташина зграйка.

Прийшла юність — теж чудесна, теж крилата, а все ж таки чомусь жаль того, що минуло **назавжди** (О. Донченко).

II. Виконайте завдання за текстом.

1. Випишіть ключові слова, що забезпечують послідовність викладу змісту.
2. Поясніть написання виділених слів.

Комунікативний практикум

III. Розкажіть про яскраву подію з життя вашого класу.

253. Розгляньте фотоілюстрації. Побудуйте за ними цікаву розповідь.

Живе поезія у мові

254. I. Прочитайте виразно вірш Ліни Костенко. Які спогади він у вас викликав?

Звичайна собі мить. Звичайна хата з комином.
На росах і дощах настояний бузок.

Оця реальна мить вже завтра буде спомином,
а післязавтра — казкою казок.

А через півжиття, коли ти вже здоровений,
ця **нереальна** мить — як сон серед садів!
Ця тиша, це вікно, цей погляд заворожений,
і навіть той їжак, що в листі шарудів.

- ? II. Проаналізуйте вірш у такій послідовності:
1. Визначте тему й основну думку.
 2. Якими засобами забезпечується зв'язність і цілісність тексту?
 3. Які ще ознаки тексту можна виявити у вірші? Аргументуйте свої міркування.
- III. **Поміркуйте.** Що означає слово *здоровений*? З якою метою автор використовує вказівні займенники?
- IV. Виконайте синтаксичний розбір першого речення.
- V. Поясніть правопис виділених слів.
- VI. Доберіть фотоілюстрації до вірша з Інтернету.

Правописний практикум

255. I. Прочитайте виразно вірш. Спишіть його, розставляючи пропущені розділові знаки.

НЕ ЗАПІЗНИСЬ...

Перед негодою не гнись
І перед радістю будь гідним.
Щоб стати долі сином
рідним

Прощу тебе не запізнись!

Не запізнись в своїм саду
Плекать калину мов дитину
Щоб у скрутну життя годину
Твою розрадила біду.

Не запізнись писать листи
Із щастям ніжного кохання,
З відлунням першого
спіткання

І небажанням самоти.

Не запізнись в серпневу ніч
Що зорі палить без упину
Знайти себе свою стежину
У лабіринті протиріч.

О. Андрієнкова

- ? II. Виконайте завдання за текстом.
1. Випишіть слова з орфограмою «Правопис не з різними частинами мови».
 2. Визначте спосіб дієслів. **Поміркуйте.** З якою метою поетеса використовує дієслова наказового способу?
 3. Запишіть фонетичною транскрипцією слова *відлуння*, *спіткання*.
 4. Визначте розряд ужитих у тексті займенників.

Бібліографічне бюро

Данильцова У. Д. Українська мова. Повторюємо шкільну програму. — К.: Літера ЛТД, 2009.

Стоян Л. М. Українська мова. Посіб. з орфографії і пунктуації. — К.: Наук. думка, 2005.

Ющук І. Практикум з правопису української мови. — К.: Освіта, 2006.

Перевірмо себе

Перший блок

Тестові завдання

1. Визначте, який варіант відповіді є нормативним до словосполучення **занимать должность**:

- А займати посаду;
Б заслуговувати посаду;
В обіймати посаду;
Г одержувати посаду.

2. У реченні **Рідна мова, перше слово ти в устах моїх плекала...** (Б. Стельмах) числівник виступає в ролі:

- А підмета;
Б присудка;
В означення;
Г додатка.

3. Укажіть односкладне неозначено-особове речення:

- А Люблю весну (В. Сосюра);
Б Мова — тонкий інструмент (Б. Антоненко-Давидович);
В Весною в селі встають рано (Гр. Тютюнник);
Г За правду, браття, єднаймося щиро! (Леся Українка).

4. Укажіть речення з відокремленою уточнювальною прикладкою (на місці (?) в одному з речень має стояти кома):

- А Спробуйте забити слона (?) або гіпопотама голими руками! (Остап Вишня);
Б Прилетів до нас здалека чорногуз (?) або лелека (М. Адаменко);
В Сипнули врозтіч галки (?) чи ворони (Л. Костенко);
Г Весна й зима на терезах (?) або на гойдалці примхливій (М. Рильський).

5. Для поєднання частин складносурядного речення вживають такі сполучники:

- А причинові;
Б єднальні;
В мети;
Г способу дії.

6. Серед наведених речень визначте складносурядне:

- А Сонце не тільки сяяло, а й по-справжньому гріло (Я. Гримайло);
Б А місяць пливе оглядати і небо, і зорі, і землю, і море (Т. Шевченко);

В Не лише силою треба боротись, а й умінням (*З книги*);
Г А літо йде полями і галями, і вітер віє, і цвіте блакить (*А. Малишко*).

7. Визначте речення, що відповідає поданій характеристиці: **складно-підрядне речення з послідовною підрядністю**:

А Хоч проживи сто і двісті років, Київ пізнати повністю неможливо, бо в кожного він свій, особливий, самобутній, неповторний (*А. Камінчук*);

Б Ніколи я не знав, як тяжко жить без солов'я, що в пісні аж тремтить тільцем своїм маленьким (*М. Рильський*);

В Доволі малої іскринки бува, щоб просвітліла людська голова, щоб нас охопила турбота не тільки про хліб та роботу (*А. Григорук*);

Г Коли до тебе прилечу, засяє в сонці все навкруг, як після теплої дощу в росі важкій зеленій луг (*Д. Павличко*).

8. Укажіть серед наведених речень складне безсполучникове:

А Для неї кожен крок — тяжка робота (*М. Руденко*);

Б Наш батько — з тих, що умирили перші (*Л. Костенко*);

В Але барвінку вже ніде нема — палає світ в кульбабиній пожежі (*М. Руденко*);

Г Праворуч — сад, криниця, стайня і позолочена важка карета (*В. Шевченко*).

9. Визначте серед наведених речень складне речення з сурядністю й підрядністю:

А Я вважаю, що педагог не повинен допускати ніяких недоліків, і наші учні не повинні думати, що вони мають право на недоліки (*З газети*);

Б Сонце вже ховалося за гори, хоч було ще не пізно (*Леся Українка*);

В Трохи згодом над чорною хмарою лісу за Дніпром почало ясніти й червоніти, ніби десь далеко займалась пожежа (*І. Нечуй-Левицький*);

Г Коли літнього ранку приходжу до тихого озера, де на підрум'яненому сонцем плесі срібляться лілії, мене завжди охоплює якесь незвичне почуття (*Є. Шморган*).

10. Укажіть складне речення, між частинами якого на місці (?) не ставиться кома:

А Небо густе затяглося хмарами (?) і на землю впав темний теплий вечір (*В. Малик*);

Б За вікном ішли росяні ранки (?) і шадали перламутри (*М. Хвильовий*);

В Золотіє вечірня тополя (?) й дивним світом горять небеса (*М. Луків*);

Г Прилинув вітер (?) і в нічній хатині він про весняну волю заспівав (*Леся Українка*).

11. Визначте речення, у якому перед словом як ставиться кома:

А Місто (?) як сад;

Б Франко знав і любив народну пісню (?) як учений, демократ, патріот (*М. Рильський*);

В Мати виходить у синій хустині із дому і тихо зника (?) як бджола в золотому степу (*Б. Олійник*).

Г На заході півнеба охопили нерухомі заграви, дощ лив (?) як з відра.

12. У реченні **Сім'я без дітей — дім без майбутнього** (*Н. Зубицька*) тире ставиться:

А на місці пропущеного члена речення;

Б перед присудком із заперечним значенням для його смислового вираження;

В коли підмет і присудок виражені іменником у називному відмінку;

Г перед присудком із порівняльним значенням для його смислового вираження.

13. Укажіть складне речення, між частинами якого не ставиться кома (розділові знаки пропущено):

А А літо йде полями і галями (?) і вітер віє і цвіте блакить (*А. Малишко*);

Б А за вікном лютує шторм (?) і сльози сліплять очі (*М. Луків*);

В На Україну подивлюсь (?) і любо серце одпочине (*Т. Шевченко*);

Г Достигла нива колосиста (?) і зріють яблука в саду (*М. Терещенко*).

14. Позначте складне речення, між частинами якого не ставиться кома (розділові знаки пропущено):

А Рече Дніпро (?) й лани широкополі медами пахнуть, колосом шумлять (*А. Малишко*);

Б І всі ми, як один, підняли руки вгору (?) і тисяч молотів о камінь загуло (*І. Франко*);

В Насунула сива хмара (?) і сніг, наче з торби, посипав (*Дніпрова Чайка*);

Г Довго громи гуркотили (?) і блискавка в хмарах вилає (*Б. Грінченко*).

15. Укажіть складне речення, між частинами якого ставиться тире (розділові знаки пропущено):

А Намучене серце бажало спочину (?) давно у душі я спокою не чув (*Б. Грінченко*);

Б Не голосні мої пісні (?) вони лунають, мов у сні (*Б. Лепкий*);

В Вгору стежка твоя (?) я спускаюсь з гори (*Дніпрова Чайка*);
Г Довго громи гуркотіли (?) і блискавка в хмарах вилась (*Б. Грінченко*).

16. Визначте складне речення, між частинами якого не ставиться кома (розділові знаки пропущено):

А Сіявся дрібний холодний дощ і обрій танув у брудно-сірій намітці (*З. Тулуб*);

Б Зима пронизує кордони і неба озеро бездонне затвердне у плиткий граніт (*В. Виноградов*);

В Золотіє вечірня тополя й дивним світом горять небеса (*М. Луків*);

Г Біля ніг зелено кучерявиться барвінок і буяє оксамитове безмежжя трав (*В. Пустовіт*).

17. Укажіть складне безсполучникове речення, між частинами якого ставиться тире (розділові знаки пропущено):

А Дивовижний настав час ніхто нікого не хоче слухатися (*Ю. Мушкетик*);

Б Сонечко блищить і горить гаї розвиваються садки зацвітають (*Марко Вовчок*);

В Сонце сховалось за хмару чекай за кілька годин грози (*Нар. творчість*);

Г Реве та стогне Дніпр широкий сердитий вітер завива (*Т. Шевченко*).

18. Визначте речення, у якому ставиться двокрапка (розділові знаки пропущено):

А Прокинувся ліс тихий шелест пішов по ньому (*Панас Мирний*);

Б Сніг іскрився бризкав живою веселкою дітвора перегукувала (*Ю. Збанацький*);

В Природа віками стверджує найголовнішу свою мудрість ніщо у світі не переважить ціни життя (*В. Калина*);

Г Ще сонячні промені сплять досвітні вогні вже горять (*Леся Українка*).

19. Укажіть речення, у якому ставиться двокрапка:

А На білу гречку впали роси веселі бджоли відгули (*М. Рильський*);

Б Вітер війнув листя жовте з клена полетіло (*П. Тичина*);

В Одним заспокоюю себе у мене ще буде така можливість (*В. Канівець*);

Г Та весну змінє літо потім осінь настає (*П. Дорошко*).

20. Позначте безсполучникове складне речення, між частинами якого на місці (?) ставиться двокрапка:

А Квітень виправдав свою назву (?) весело гомоніли струмки, сніг розтанув (*Ю. Збанацький*);

Б Зійшли сніги (?) земля відкрилась небу (*В. Бровченко*);

В Світить з блакиті сонце (?) зеленіють гори (*О. Гончар*);

Г Сонце впало на жовту хмарку (?) обрій полум'ям запалав (*В. Симоненко*).

21. Визначте правильне пояснення вживання тире в реченні **Людина без пам'яті — перекотиполе на бурхливих вітрах часу, ледь помітна пір'їнка на протягах історії** (*П. Загребельний*):

А на місці пропущеного слова у неповному реченні;

Б на місці пропущеного дієслова-зв'язки в складеному іменному присудку;

В між частинами безсполучникового складного речення;

Г при відокремленій прикладці.

22. Укажіть варіант речення, у якому правильно розставлено розділові знаки:

А Рівень розвитку рідної мови відображає рівень розвитку нації; словник — це те, що нація знає про світ, а граматика — це те як вона про це говорить (*В. Винниченко*);

Б Рівень розвитку рідної мови відображає рівень розвитку нації — словник — це те, що нація знає про світ; а граматика — це те, як вона про це говорить (*В. Винниченко*);

В Рівень розвитку рідної мови відображає рівень розвитку нації: словник — це те, що нація знає про світ, а граматика — це те, як вона про це говорить (*В. Винниченко*);

Г Рівень розвитку рідної мови відображає рівень розвитку нації словник — це те, що нація знає про світ, а граматика — це те, як вона про це говорить (*В. Винниченко*).

23. Укажіть варіант речення, у якому правильно розставлено розділові знаки:

А Чиста математика — це така дисципліна, у якій ми не знаємо про що говоримо, і не знаємо, чи істинне те, що говоримо (*Б. Рассел*);

Б Чиста математика — це така дисципліна, у якій ми не знаємо, про що говоримо і не знаємо, чи істинне те, що говоримо (*Б. Рассел*);

В Чиста математика — це така дисципліна, у якій ми не знаємо, про що говоримо, і не знаємо, чи істинне те, що говоримо (*Б. Рассел*);

Г Чиста математика — це така дисципліна, у якій ми не знаємо про, що говоримо, і не знаємо чи істинне те, що говоримо (*Б. Рассел*).

24. Укажіть варіант речення, у якому правильно розставлено розділові знаки:

А Лише бувало розплющиш очі — ласкавий світ б'є в вікно, у шибку зазирає веселий ранок, озивається лагідний материн голос (*К. Гордієнко*);

Б Лише, бувало, розплющиш очі — ласкавий світ б'є в вікно у шибку зазирає веселий ранок, озивається лагідний материн голос (*К. Гордієнко*);

В Лише, бувало, розплющиш очі — ласкавий світ б'є в вікно, у шибку зазирає веселий ранок, озивається лагідний материн голос (*К. Гордієнко*);

Г Лише, бувало, розплющиш очі: ласкавий світ б'є в вікно, у шибку зазирає веселий ранок, озивається лагідний материн голос (*К. Гордієнко*).

25. Укажіть речення з прямою мовою (розділові знаки пропущено):

А Левітан говорив що треба жити і жити красиво (*Р. Павлик*);

Б Роби добро мені казала мати і чисту совість не віддай за шмати (*Д. Павличко*);

В Держись дівчино батьків бо як зірвешся з кореня то весь вік собі занастаєш (*В. Еллан-Блакитний*);

Г Бабуся згадала як її батько благословляв вечерю набирав у ложку куті й підкидав її до стелі (*З календаря*).

26. Укажіть варіант речення, у якому правильно розставлено розділові знаки:

А Так мені було добре, що я, йдучи вулицею й прислухаючись до відмін у природі та в самому собі, зненацька став як укопаний (*Є. Гуцало*);

Б Так мені було добре, що я йдучи вулицею й прислухаючись до відмін у природі та в самому собі, зненацька став, як укопаний (*Є. Гуцало*);

В Так мені було добре, що я, йдучи вулицею й прислухаючись до відмін у природі та в самому собі, зненацька став, як укопаний (*Є. Гуцало*);

Г Так мені було добре, що я йдучи вулицею й прислухаючись до відмін у природі та в самому собі — зненацька став, як укопаний (*Є. Гуцало*).

27. Укажіть речення, у якому правильно розставлено розділові знаки при прямій мові:

А Про тих, хто не стежить за своєю мовою, у народі кажуть — «Не тямить голова, що язик лепече» (*За Б. Антоненком-Давидовичем*);

Б «Слово — перше дзеркало руху, — сказав Петрарка, — а дух не останній водій слова» (*П. Мовчан*);

В «Ні, не клич мене, весно, казала я їй, не чаруй і не ваб надаремне (*Леся Українка*);

Г «Я люблю, щоб дівчина була трохи бриклива, щоб мала серце з перцем» — сказав Карпо (*І. Нечуй-Левицький*).

28. Визначте речення, у якому допущені пунктуаційні помилки:

А Там кажуть з гір усю країну видно (*Леся Українка*);

Б Тут навіть повітря, здавалося, несло в собі золотисті відтінки (*О. Гончар*);

В У всякому ділі є свої майстри і своє, так би мовити, натхнення (*О. Гончар*);

Г Готуючись вийти заміж, кожна дівчина, як правило, повинна була мати багато вишиванок (*О. Гасюк*).

29. Укажіть речення, у якому допущені пунктуаційні помилки:

А Хвоя — невичерпне джерело вітамінів (*З календаря*);

Б Зв'язок людини й довкілля нерозривний, вона й природа — єдині (*О. Марискевич*);

В Усі радіють весні звір у лісі, птиця в повітрі, риба у воді (*З книги*);

Г Садок і церква, верби й вітряки — усе мало якийсь фантастичний вигляд ... (*І. Нечуй-Левицький*).

30. Визначте речення, у якому зі стилістичною метою одна форма роду використовується у значенні іншій:

А Леся сідає за стіл, схопивши руками голову (*Л. Смілянський*);

Б Страх яке до книжки було: чита, одно чита, а особливо як «на урок» загадають щось таке чи про луку, чи про ліс... Ну й любило це! (*А. Тесленко*);

В Найвищі вежі духовності ждуть твого шаленого штурму (*О. Ольжич*);

Г Хай полотном постелиться дорога, що повела науку по землі! (*Д. Павличко*).

31. Позначте речення, у якому допущено стилістичну неточність:

А Глибоке знання рідної мови — одна з важливих ознак культури й освіченості людини;

Б Без праці людина не може мати радісного щастя і морального задоволення;

В Вбиває кожен у собі людину, хто забуває пісню солов'їну;

Г Ніщо не характеризує людину так швидко, всебічно й начисто, як її мова.

Завдання 32 має на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного БУКВОЮ, необхідно дібрати відповідник, позначений ЦИФРОЮ.

32. Установіть відповідність між реченнями з прямою мовою та поданими схемами:

А Ще 100 років тому Михайло Грушевський сказав Якщо ми, українці, хочемо, щоб нас поважали інші народи, то треба, нарешті, почати з поваги до самих себе (*І. Дзюба*);

Б У молодості Шевченко писатиме Вітре буйний, вітре буйний, ти з морем говориш у чисто фольклорному дусі, а згодом

з-під його пера все частіше з'являтимуться ускладнені образи (О. Гончар);

В То справедливий козак сказав про нього Богдан Хмельницький і додав Чи ворожу ватагу знести, чи лист написати — то все утне (За М. Грушевським);

Г Хто забуде материнську пісню, той сліпий блукатиме по світу урочисто стверджує в одній із своїх поезій Олександр Білаш.

1. «П», — а.
2. А: «П», — а.
3. «П, — а: — П».
4. А: «П».
5. «П, — а. — П».

33. Прочитайте текст, виконайте подані після нього завдання 34—36, які передбачають вибір речення, що містить певне мовне явище. Номер вибраного речення позначте у таблиці знаком X.

1. Знання з економіки потрібні кожній людині не менше, ніж знання з хімії, фізики, географії та біології. 2. Людина, як відомо, живе у світі економічних явищ, вона купує і продає, отримує доходи, сплачує податки, наймається на роботу, навіть розпочинає свою справу. 3. Зрозуміло, що краще, коли людина чинить ці дії свідомо, розумно використовуючи свої сили та інші ресурси. 4. Економіка — це особлива сфера життя суспільства, що охоплює виробництво товарів та послуг, обмін ними і розподіл створених у суспільстві благ та їх споживання. 5. Знання економічних законів дають змогу людині орієнтуватися у сфері бізнесу, допомагають прийняти правильне рішення. 6. Наприклад, людина, яка розуміється на процесах інфляції, знає функції різних ринкових установ, має шанс краще використати свої гроші. 7. Отже, економічна освіта стала нагальною потребою сьогодні (З журналу).

34. Позначте номер речення з однорідними присудками.

35. Позначте номери речень, які містять вставні слова.

36. Позначте номери складнопідрядних речень з підрядними означальними.

ЛІКУВАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ МУЗИКИ

(1)Мабуть, найбільший дефіцит нашого часу — це дефіцит тиші. Щоденний вплив гуркоту промислових машин та верстатів, літаків, поїздів, авто та інших дарів техногенної цивілізації супроводжує нас з ранку до вечора. Порятунку немає навіть у власній квартирі: якщо не у вас, то в сусідів увесь час щось та видає постійні шумові звуки, проривається до наших барабанних перетинок, а через них — до серця, мозку, судин, нервів, справляючи свій згубний вплив.

(2)За даними вчених, у 70 відсотків неврозів винуватцем є шум, гучні звуки, що руйнують своїми децибелами нормальну роботу нашого організму. Шумовий терор веде до порушень логіки мислення, душевної неврівноваженості, роздратованості.

(3)Додайте сюди ще негативну екологічну обстановку, вічний цейтнот, зловживання кавою й нікотинном, алкогольними напоями з приводу й без, сильнодіючими ліками (як тільки що — пігулка наготові!), додайте ще на свій розсуд й інші негативні реалії нашого життя — і перед вами постане портрет нашого сучасника, не вельми здорової людини.

(4)В останні роки, завдяки розширенню ринкових зв'язків, на полицях наших державних та комерційних аптек з'явилося безліч нових, широко розрекламованих зарубіжних лікарських препаратів, у яких важко розібратися не тільки лікарям, а іноді й навіть фармацевтам. Не кажучи вже про нас із вами, пересічних громадян, хто у виборі ліків часто-густо покладається на сусідів, родичів, друзів (комусь допомогло) і добре поставлену рекламу, забуваючи при цьому, що практично кожен такий препарат має ланцюг побічних реакцій та протипоказань.

(5)Та чи завжди так уже й необхідно вдаватися до рятівниць-пігулок? Не будемо згадувати про численні нетрадиційні методи лікування, що дедалі ширше прокладають нині дорогу, такі, як фітотерапія, акупунктура, лікування біополем тощо. Адже й тут без фахівця не обійтися. Згадаймо про забутий метод, за допомогою якого лікувати себе може кожний. Стародавні єгиптяни не знали про димедрол — безсоння, наприклад, там лікували... хорovým співом. А в давніх абхазців, як розповідає письменник Георгій Гуліа в одному із своїх творів, була «Пісня поранення». У ті часи не знали про методи анестезії, і навколо пораненого збиралися друзі-співвітчизники, співали цю пісню, а цілитель тим часом витягав кулю з тіла потерпілого воїна. Кажуть, що той при цьому не відчував болю!

(6)Незвичайну властивість музики, правильно підібраних мелодій полегшувати перебіг численних недуг відзначали ще корифеї медицини І. Сеченов, С. Боткін, І. Павлов. Відомий український психотерапевт О. Слободяник зі Львова стверджує, що елегії, ноктюрни, колискові пісні сприятливо діють на хворих з різними формами депресії, при різноманітних психозах.

(7)Як показують дослідження в галузі музичної терапії, особливо чутливо сприймає музику серце, кровonosні судини. Мелодійні звуки можуть сповільнювати пульс, знижувати артеріальний тиск, знімати тривожні стани, роздратованість, головний біль та інші відлуння стресових бур.

(8)На думку вчених Сходу, музика була мистецтвом, здатним змінювати не лише настрої, а навіть характер людини. Вони розглядали її не тільки як засіб зцілення душі, а і як ліки, що зцілюють тіло.

(9)Вплив музики на психіку і соматіку спричинив появу нового (а насправді добре забутого старого) напрямку в психотерапії — музикотерапії.

(10)Експерименти, проведені свого часу в Першій хірургічній клініці Краківської медичної академії під керівництвом доктора медицини професора Богуна, без сумніву, стали однією з перших у Польщі спроб застосування музики як терапевтичного засобу. В палаті, де пацієнти чекали на операцію, лунала тиха спокійна музика. Вона поліпшувала настрої хворих, розсіювала їхні сумні та тривожні думки. Лікарі добре знають, яке велике значення має така розрядка занепокоєння та страху. Адже подібні стресові стани несприятливо впливають на різні фізіологічні реакції організму, а звідси — лише крок до ускладнень під час чи після операції.

(11)Такі експериментальні роботи сприяли створенню в Кракові Інституту музикотерапії. До речі, подібними дослідженнями займаються і в Австрії, Великій Британії, Голландії.

(12)Феноменом музикотерапії свого часу зацікавилися й у нас в Україні. Зокрема, ще в середині 60-х років кандидат медичних наук В. Ткаченко з Ялтинського санаторію після багатьох клінічно-фізіологічних досліджень запропонував цілу низку музичних творів для зняття різноманітних патологічних станів організму.

(13)І хоча поки що все це ще тільки припущення, спеціалісти у галузі музичної терапії вже створили засади музичної фармакопеї з переліком хвороб та музичних творів, які дають цілющий ефект у лікуванні хворих. Музична терапія підвищує адаптаційні можливості людини. Найбільший ефект спостерігався при лікуванні хворих на бронхіальну астму. Після 5—6 сеансів у більшості хворих поліпшувався стан. Добре

піддаються музичному лікуванню гіпертонія, вегето-судинна дистонія, неврози. Звуки флейти чи кларнета позитивно впливають при серцевих захворюваннях. Нервову систему добре заспокоює скрипка.

(14)Та в наш час незрідка доводиться чути: «Я класичної музики не розумію». Ось що радить відомий пропагандист йоги та нетрадиційних методів лікування, автор багатьох книг і статей Юрій Полковников: «Прослухайте який-небудь твір класичної музики, наприклад, симфонію Чайковського, декілька разів з інтервалом у два-три дні, але так, щоб вам ніхто не заважав. Розслабте при цьому тіло, зосередьтеся на мелодії, наче проспівуючи її подумки. Спочатку це буде складно й незвично, але з часом перед вами почне відкриватися емоційний світ музичних інтонацій, і класична музика покличе вас за собою. Ви увійдете в царину чарівливих звуків».

(15)Отож, перш ніж бігти до аптеки чи хапатися за пігулку, спробуйте метод музичної терапії. Та тільки, як і при будь-якому лікуванні, не очікуйте на миттєве одужання. Хоча, як стверджують музикотерапевти, саме в музикотерапії і виявляється швидкий та ефективний результат. Спробуйте. Спеціалісти пропонують каталоги лікувальної музики, наприклад, такі. Проти хвилювання й тривоги: Шопен — *мазурки та прелюдії*; Штраус — *вальси*; Рубінштейн — «Мелодії»; Бетховен — «Місячна соната»; Прокоф'єв — *Соната «Ре»*; Франс — «Симфонія ре-мінор». Для заспокоєння: Брамс — *Гавот ля-мажор*; Дебюссі — «Місячне світло»; К. Ф. Бах — *Ларго з органного концерту ре-мінор*; Й. С. Бах — *Сициліана*; Альбоні — *Адажіо*. Проти головного болю, емоційного перенапруження: Бетховен — «Фіделіо»; Моцарт — «Дон Жуан»; Ліст — «Угорська рапсодія №1»; Хачатурян — «Сюїта «Маскарад»»; Гершвін — «Американець у Парижі». Для загального тону, поліпшення самопочуття: Бетховен — «Увертюра «Егмонт»»; Чайковський — *Шоста симфонія, третя частина*; Ліст — «Угорська рапсодія №2» (З газети).

- ?
1. Визначте основну думку тексту. Відповідь запишіть одним реченням.
 2. Визначте стиль мовлення. Доведіть свою думку.
 3. Запишіть ключові слова тексту.
 4. До яких наслідків призводить «шумовий терор»?
 5. Які слова (вирази) та граматичні форми в тексті безпосередньо вказують на адресата мовлення? Хто цей адресат? Відповідь запишіть 1—2 реченнями.
 6. Яка тема об'єднує абзаци 10, 11? Відповідь запишіть одним реченням.
 7. У якому абзаці сформульовано основну думку тексту?
 8. Про які лікувальні властивості музики йдеться в тексті?

Власне висловлювання (твір)

Завдання потребує розгорнутої чіткої відповіді в довільній формі. Основні твердження, факти, події викладайте у зручній для вас структурно-логічній послідовності. Використовуйте найважливішу для розкриття теми інформацію, факти з життя, які найкраще аргументують ваші міркування. Робіть узагальнення і висновки.

Використовуючи зміст тексту «Лікувальні властивості музики», напишіть твір-роздум (оповідання, нарис) на тему «Чи існує панацея від усіх хвороб?». Аргументуйте свої твердження прикладами із власного життя (художньої літератури, преси, розповідей інших людей). Орієнтовний обсяг твору 200—250 слів.

Аналізуймо тексти самостійно

ЧОРНИЦЯ

Цукровий діабет лікували в Китаї, Єгипті, Греції й Римі ще кілька тисячоліть тому, та лише наприкінці минулого століття було відкрито причину виникнення цієї важкої хвороби — розлад діяльності підшлункової залози, яка виробляє особливу білкову речовину — інсулін. Відновити порушений обмін складно, кожен хворий потребує суто індивідуального підходу. При діабеті призначають відповідну дієту й лікувальну фізкультуру, а в крайніх випадках застосовують препарати інсуліну або його синтетичні замінники. Однак терапевтична дія цих сполук часто викликає небажані наслідки, обмежуючи цим можливість лікування. Між тим цукровий діабет, особливо легкі його форми, піддається дії лікарських рослин, які мають здатність знижувати вміст цукру в крові.

Історія цього лікування губиться в глибині століть. Стародавні рукописи-травники містять чимало рецептів, до складу яких входять різноманітні трави, що полегшують, а інколи й попереджують розвиток цукрової хвороби. Та й сучасна народна медицина має досвід лікування діабету ліками рослинного походження. Деякі з них добре вивчені і схвалені наукою.

Досліди, пророблені в нашій країні та за кордоном, дозволяють зробити висновок, що найефективніші в цьому відношенні саме ті рослини, які містять вітаміни, сапоніни, глікозиди, алкалоїди, кумарини. Цих рослин уже більше 200, і з кожним роком перелік протидіабетичних трав поповнюється.

Серед рослин, які застосовують нині для лікування цукрового діабету, можна зустріти й несподівані, на перший погляд, лікувальні трави. У різних районах країни населення здавна використовувало з цією метою лісові суниці, всіма знаний хвощ

польовий, листя брусниці й чорниці, плоди каштана, капусти, таємничо-легендарний женьшень, листя волоського горіха, злакові культури — овес, жито, пшеницю. Навіть із дріжджів виділено речовини, які знижують рівень цукру в крові у хворих тварин.

Перелічені рослини можна застосовувати як окремо, у вигляді водних настоїв та відварів, спиртових витяжок з листя, насіння, квіток, кори, так і в комбінаціях, що складають аптечний збір. Рецептатура їх різноманітна, способи виготовлення досить прості. Потрібно висушені й подрібнені компоненти збору старанно перемішати, заварити гарячою водою (з розрахунку столова ложка на склянку окропу) й настоювати 10—20 хвилин. Після цього настій слід процідити через подвійний шар марлі, охолодити і вживати за призначенням лікаря. У народній і науковій медицині найпоширеніший у лікуванні діабету збір, до складу якого входять у різних частинах листя чорниці, лущиння сухих стручків квасолі, насіння льону та солома з вівса.

Давня легенда розповідає, що колись мешканці пралісів — гноми — втратили свій притулок, оскільки люди довідалися про їхні скарби й заходилися перекопувати землю, шукаючи схованки. Довго блукали гноми в лісі, аж поки їм дав притулок чорничний кущик. Відтоді, на знак вдячності, й порозселяли гноми ці казкові кущі чорниці по всьому світу. І справді, маленький кущик з родини брусничних з повзучим кореневищем, прямими гілками, блискучим еліпсоподібним листям та поодинокими або ж парними зеленкуватобілими, з рожевим відтінком квітками можна побачити скрізь у нашій країні. Цвіте чорниця в травні-червні, плодоносить у липні-вересні.

Ягоди для лікування теж збирають у липні-серпні. Щоб вони довше зберігали цілющі властивості, їх прив'ялюють на повітрі, у затінку, розсипаючи тонким шаром на тканині чи папері, а потім досушують у печах, духовках або сушарнях при температурі, яка не перевищує 60—70°. Добре висушена сировина не бруднить руки під час пересипання й не збивається в грудочки. Зі 100 кг свіжих ягід одержують 15—18 кг сухих, які можуть зберігатися впродовж кількох років.

Лікувальні властивості ягід чорниці зумовлені наявністю в них дубильних речовин, а смакові якості — вмістом цукрів, лимонної, яблучної та інших органічних кислот. Багата чорниця й на солі заліза та пектинові речовини. Залізо, що міститься в чорниці, значно краще засвоюється порівняно з лікарськими препаратами, оскільки в ягодах цієї рослини його супутником є аскорбінова кислота та інші корисні для організму сполуки.

Свіжі ягоди чорниці рекомендують вживати при розладах діяльності шлунка й кишечника, а також для посилення зору, під час ревматизму, подагри. Чорницю використовують і для приготування відвару або чаю, який є чудовим засобом, корисним при недокрів'ї, діабеті тощо.

Фармакологічними дослідженнями доведено, що вживання ягід чорниці поліпшує кровообіг у сітківці ока, загострює нічний зір. Тому чорниця особливо корисна людям, професія яких пов'язана з напруженням зору. Під час Великої Вітчизняної війни льотчикам неодмінно давали перед нічними польотами чорничний кисіль. Утім, його можна рекомендувати й до загального столу на десерт. Особливо смачна свіжа чорниця, притрушена цукровою пудрою.

Чорницю використовують і як зовнішній засіб: при екземі, опіках, прищях, погано загоєваних ранах, виразках та інших захворюваннях шкіри (свіжі ягоди чорниці товчуть у ступці, протирають через решето, а одержану масу прикладають товстим шаром на хворі місця).

Листя чорниці має протидіабетичні властивості. У ньому містяться особливі хімічні речовини — глікозиди міртілін та неаміртилін, що знижують рівень цукру в крові. Під час лікування цукрового діабету листя чорниці, крім того, що його включають до складу спеціального збору, можна застосовувати й у вигляді відвару, який готують з розрахунку 60 г листя на 1 л окропу. Вживають такий відвар по 2 столові ложки тричі на день.

Сік чорниці має бактерицидні властивості, впливає на дизентерійні палички та на збудників черевного тифу. До того ж він діє в присутності харчотравних ферментів, тоді як багато фармацевтичних антибіотиків руйнують кисле середовище шлунка.

У домашніх умовах чорницю консервують у цукрі. Її можна також заморожувати. З перестиглих, м'яких, пошкоджених, але свіжих ягід готують сік. Гарячим його наливають у попередньо старанно вимиті й простерилізовані парою банки й закривають кришками. Лікувальні властивості сік чорниці не втрачає протягом року і довше. За потреби його розводять водою (З кн. «Лікарські рослини»).

Виконайте завдання за текстом.

1. Прочитайте текст.
2. Визначте стиль і тип мовлення. Доведіть свою думку.
3. З якою метою і де він може бути опублікований?
4. Випишіть ключові слова з тексту й обґрунтуйте їх роль у розкритті змісту.
5. Знайдіть і запишіть фразу, що передає основний зміст тексту.

6. Випишіть із тексту числівники. Провідмініяйте 3—4 числівники (за власним вибором).
7. Знайдіть у тексті складні слова і поясніть їх правопис.
8. Сформулюйте запитання для однокласників за змістом прочитаного.
9. Складіть і запишіть план тексту. Використайте для цього речення з кожного абзацу.

ЗОРІ

З деяким захопленням у народній поезії оспівано образ ранкової та вечірньої зорі Венери. Нею милувалися з прадавніх віків усі народи Європи й Азії. Зоря-зоряниця — найулюбленіший образ українського фольклору й міфології. Як же виник він і яка його трансформація?

...Із замилюванням дивилась людина у вечірнє небо, де зародилась-зарожевілась ясна зоря, а згодом зустрілася з місяцем та й мандрує собі з ним у парі... Що то таке — небесні світила? З чим їх порівняти? Невідоме, далеке людина бралася пояснити через близьке, зрозуміле. Чи не нагадує це зустріч і кохання дівчини з молодим парубком? Справді, зоря — це ніби дівчина, може, така ж, як і земна, але дуже гарна, бо — небесна, отже, — незвичайна, а місяць — то її милий... У них там, на небі, все, як і в нас, — але й не так, має бути краще, якимось незвичайно... Так почав творитися міфологічний образ богині зорі. Хоч їй і приписувались певні людські якості, але це вже був духовний ідеал, ідеал краси. Зорі притаманні якісь незвичайні магичні дії, характерні вже для богині, а не для земної дівчини... І цей новостворений міфологічний образ вимальовувався в легендах, колядках, повір'ях, загадках тощо. На жаль, найдавніші оповіді про богиню Зорю не збереглися. По різних літературних джерелах розкидані уламки праслов'янського чи праіндоевропейського міфу про Зорю, росу і мед. Зоря — це красна панна, що вранці відмикає ключами небесні ворота й випускає сонце, яке женеться слідом за нею. Зоря розсипається на землю росою, а бджоли збирають божу росу й дають людям мед. Образи Зорі й роси (небесних ключів або гребінця) зберігають українські загадки: «Ішла пані вночі, погубила ключі, місяць бачив — не сказав, сонце встало — позбирало»; «Іхала пані до вінця, загубила гребінця...».

Інший уривок давнього міфу розповідає про те, що Сонце і Місяць — шлюбна пара. На Купала, у найкоротшу ніч року, відбувалось їхнє весілля. Їхали вони до вінця на священній колісниці. Та коли Місяць побачив ранкову Зорю, то краса її осліпила його, і він зрадив Сонцю. Бог-громовержець чинив над ними суд і покарав Місяця за зраду тим, що розсік його навпіл.

Особливо прекрасний образ Зорі в українських колядках. Як відомо, колядки — це найдавніші обрядові пісні, що оспівували небесних богів. Зоря в колядках — також панна, дружина або донька Місяця, господаря небесного дому. Народна фантазія помітила найтонші відтінки у світлі Зорі і барвах роси — від срібно-голубого до зелено-жовтого — і одягла богиню в ці кольори. Атрибути Зорі в колядках — це зелений або перловий вінок, що тріпоче і переливається всіма барвами веселки (символ роси), перлова тканка або серпанок (символ вранішнього туману), зелена сукня, шовковий корсет, кований пояс зі срібними або перловими прикрасами, золоті чи срібні перстні, срібні черевички або жовті чоботи з срібними підківками. Вранішнє небо на сході сонця, або схід самої Зорі, символізують червоні корали на шії панни. Богині Зорі приписують певні магичні дії, що символізують випадання роси, рух світла на нічному небі. Вона гатить гатки з дорогих шат, мостить мости срібні або перлові, садить сади-виногради, збирає їх паволоками, сіє по полю дрібними перлами, вишиває або гаптує золотом чи сріблом дорогі візерунки, виглядає свого милого Місяченька, що їхатиме садами, мостами, полем, а вони дзвенітимуть йому радісно... Рання пора, схід сонця також зображені в колядках у символічних картинах: красна панна стереже виноград або червоне вино в мисках. Налітають райські пташки (перші промені сонця), дзьобають виноград (росу) або розливають вино. Інший символ — красна панна в неділю рано пере ткані рушники в краю Дунаю (червоне небо) і впускає у воду золотий перстень (сонце). У багатьох колядках образ Зорі тісно переплітається з образом Сонця.

Оскільки роса оживляє природу, дає їй здоров'я й силу, то, отже, вона має цілющі властивості й не випадково використовується в народній медицині. Ще більшу силу має богиня Зоря, що струшує нам росу. Тому до неї та до її сестер зверталися із замовленнями та молитвами, прохали відвернути хворобу, допомогти худобі тощо. У замовленнях здебільшого називається три зорі — рання, вечірня й полуночна (або полуденна). З них найсильнішою вважалася рання. Три зориці-сестриці — це символічні образи, що позначали певні сакральні відрізки часу. Їх іноді називали й по імені: «Ви зорі-зориці, Божі помічниці, одна Захара, друга Варвара, а третя Марина»... Іноді ці імена були також символічні, вказували на певну магичну дію, якої сподівалися від зорі: «В місяця-осіяничка було чотири зориці, а всі чотири сестриці: одна Припікуха, друга Прижаруха, третя Прилюбуха, а четверта Приворотуха». Саме дівчата найчастіше зверталися з проханням причарувати милого, адже зоря — небесна дівчина, якій відомі і зрозумілі всі поривання закоханого

серця, але вона має чарівну божественну силу й може допомогти їм.

Створивши певний ідеальний образ шляхом порівняння далекого з близьким, людська уява стала підносити до цього ідеалу все повсякденне, земне. Тобто просту селянську дівчину в колядках, веснянках та інших піснях стали возвеличувати до рівня богині, переносячи певні якості, характерні для зорі, на образ дівчини. Так поступово вималювався ідеальний образ доньки господаря, наділеної лише хорошими рисами, незвичайною вродою тощо. У пізніших колядках образи зорі й дівчини тісно переплітаються, замінюють один одного і загалом сприймаються як єдине ціле. Дівка Ганнуся, що рано встала, три свічі зсукала, личко вмивала, садила й поливала сад-виноград, червону рожу, зелене вино чи зіллячко, волики пасе або губить їх, пере хустки в Дунаї, впускає золоте відерце, вишиває дорогу хустку, стереже яблуню або лілею — це трансформація образу Зорі. Але це ще не символ. Ці колядки, що з божественних гімнів перетворилися на величальні пісні, зберігають момент переходу думки від міфологічного образу до символу, який творився на тому етапі, коли вже не зоря порівнювалася з дівчиною, а навпаки — дівчина з зорею. Дівчина — мов Зоря! Як багато треба було душі й фантазії, щоб прийти до цього порівняння! Безперечно, він створений був народом, що мав надзвичайно високий інтелектуальний рівень, досягнутий протягом не одного століття, а, може, й тисячоліття.

Отже, врешті-решт, це порівняння стало звичним, зоря й дівчина сприймалися як єдине ціле, як один образ, поява одного поняття неодмінно викликала в уяві інше.

Таким же шляхом виникали й інші символи (місяця, сонця, голубів, калини, коня тощо).

Отже, міфологія — первісна по відношенню до символіки. Символ вийшов із образу міфологічного, але він більш сконцентрований, глибокий; це своєрідний код, у якому узагальнена вся робота думки, уяви, почуттів, яка накопичувалася протягом століть. З розвитку символіки видно, якого високого духовного рівня досягли українці й наскільки давніми є їхні народна поезія і мистецтво (З газети «Народознавство»).

Виконайте завдання за текстом.

1. Прочитайте виразно текст.
2. Визначте тему, основну думку тексту. Випишіть ключові слова й словосполучення, що передають тему тексту.
3. Доберіть заголовок до тексту.
4. Визначте стиль тексту, обґрунтуйте свій вибір.
5. Визначте тип мовлення тексту.
6. Назвіть способи зв'язку між реченнями.

Акустичний, -а, -е. Який має добру акустику, добру чутність.

Антагоніст, -а, ч. 1. Непримиренний противник. 2. Органи або речовини, що своїми функціями і дією цілком протилежні одні одним.

Асимілюватися, -юється. 1. Ставати подібним до кого-, чого-небудь. 2. Засвоюватися.

Атрибутика, -и, ж. Те, що є прикметою кого-, чого-небудь, вирізняє з-поміж інших, указує на належність до якої-небудь групи осіб, явищ і т. ін.

Бовваніти, -ію, -ієш, *недок.* 1. Виднітися, показуватися здаля (про те, що стоїть, здіймається над чимсь). 2. *діал.* Сидіти, стояти непорушно, як бовван; стовбичити.

Вакансія, -ї, ж. 1. Вільна посада в штаті установи. 2. Вільне місце для вступника у навчальному закладі.

Велемудрий, -а, -е, *заст.* Дуже розумний.

Вічко¹, -а, -с. 1. Зменшено-пестливе до око. 2. Невеличке віконце в чому-небудь для спостереження. 3. Кільце плетива в сітці, у в'язанні і т. ін. 4. Отвір для бджіл у вулику. 5. Брунька, яку зрізують, для щеплення.

Вічко², -а, -с. Зменшено-пестливе до віко.

Видолинок, -нка, ч. Невелика і неглибока улоговина; улоговинка.

Гейзер, -а, ч. 1. Гаряче джерело вулканічного походження, яке періодично викидає воду і пару у вигляді фонтана; характерні для областей поширення вулканів; гейзери. 2. *чого, перен.* Фонтан чого-небудь.

Децибел, -а, ч. Одиниця виміру гучності звуку.

Дискомфорт, -у, ч. 1. Незручність, порушення або відсутність належних умов, потрібних для нормальної життєдіяльності організму, виконання певної роботи і т. ін.; невигода. 2. Душевна незадоволеність, пригніченість, викликана якими-небудь обставинами.

Діалектика, -и, ж. 1. Розділ філософії, що досліджує категорії розвитку. 2. Вчення про рух і розвиток, теорія і метод пізнання та перетворення світу. 3. Процес розвитку, руху чого-небудь. 4. Уміння вести суперечку, полеміку, застосовуючи логічні докази, уміння переконувати. 5. *філос.* Спосіб філософського мислення, що полягає у русі думки між протилежними поняттями.

Діаспора, -и, ж. 1. Частина народу, що проживає поза країною свого походження; діаспори утворилися в результаті насильницького виселення, загрози геноциду та інших соціальних причин.

Дідух, -а, ч., *етн.* Сніп, якого ставили за старим звичаєм у кутку хати перед Різдвом.

Дошкульний, -а, -е. 1. Який викликає, спричиняє фізичний біль. 2. Який сильно діє, глибоко вражає; гострий, їдкий. 3. Дуже відчутний, сильний, пронизливий (про холод, вітер, мороз і т. ін.).

Дюйм, -а, ч., *заст.* В англійській і російській системах мір до запровадження Метричної системи мір — міра довжини, що дорівнювала 2,54 см ($1/12$ фута).

Екологія, -ї, ж. 1. Зв'язок між організмом і довкіллям. 2. Наука, що вивчає закономірності формування і функціонування біологічних систем та їх взаємодію з навколишнім середовищем.

Еміграція, -ї, ж. 1. Переселення зі своєї Батьківщини в іншу країну, зумовлене соціально-економічними, політичними або релігійними причинами. 2. Перебування за межами Батьківщини внаслідок такого переселення. 3. *Збірн.* до *емігрант*.

Епо́ха, -и, ж. 1. Великий період часу з визначними подіями, явищами або процесами в природі, суспільстві, науці, мистецтві і т. ін. 2. *геол.* Час, що відповідає певному етапові розвитку Землі. 3. *астр.* Момент, із якого починають обчислювати час руху світила.

Етно́с, -у, ч. Історично сформована на певній території стійка спільнота людей (плем'я, народність, нація, народ), що володіють спільними рисами та стабільними особливостями культури, мови, психологічного складу, а також усвідомленням своїх інтересів і цілей, своєї єдності, відмінності від інших подібних утворень самосвідомістю та історичною пам'яттю, а також має соціальну цілісність і оригінальний стереотип поведінки.

Жевріти, -ію, -ієш, *недок.* 1. Догоряти без полум'я; тліти. 2. Виблискувати яскравим світлом, давати яскраве світло. 3. *перен.* Яскраво відбивати світло сонця або інших тіл. 4. *перен.* Існувати приховано, затаєно; тліти.

Живі́ця, -ї, ж. Густа прозора рідина, що виділяється зі стовбура хвойного дерева і складається зі скипидару та смоляних кислот.

Ідентичність, -ності, -ж. Тотожність.

Ідеологічний, -а, -е. Стосується *ідеології*, пов'язаний з нею.

Ідеоло́гія, -ї, ж. Сукупність філософських, політичних, правових, моральних, релігійних та естетичних поглядів, що характеризують те або інше суспільство, клас, політичну партію; світогляд, світорозуміння, переконання, доктрина, догмати, канони, принципи, постулати.

Індивіду́ум, -а, ч., *книжн.* Кожний самостійно існуючий живий організм: особина, окрема людина, особистість.

Каплі́ця, -ї, ж. У християн — невелика споруда без вівтаря для відправ і молитов.

Каска́д, -у, ч. 1. Природний або штучний водоспад, що спадає уступами, або система таких водоспадів. 2. Стрімкий, невинний потік великої кількості, маси чого-небудь. 3. Зв'язані між собою джерела енергії, двигуни тощо. 4. Сукупність послідовно з'єднаних логічних елементів, які реалізують задану функцію.

Кашке́т, -а, ч. Чоловічий головний убір із козирком.

Конфігура́ція, -ї, ж. 1. Обрис зовнішньої форми чого-небудь; загальний вигляд. 2. Взаємне розташування, розміщення якихось предметів або їх частин. 3. Сукупність машин та пристроїв певної обчислювальної системи. 4. *лінгв.* Сполучення слів, що використовується для автоматичного аналізу при машинному перекладі.

Крис, -а, ч., *діал.* Капелюх.

Кура́й¹, -ю, ч. Трав'яниста степова рослина групи перекотиполе.

Кура́й², -я, ч. Старовинний народний башкирський музичний інструмент; вид сопілки.

Ку́рява, -и, ж. Дрібні тверді частинки, що нависають у повітрі або осідають на поверхні чого-небудь.

Ле́гіт, -готу, ч. Легкий приємний вітерець.

Лице́дій, -я, ч. 1. *заст.* Актор. 2. *перен.* Людина, яка вмє маскувати свої думки, вчинки і т. ін.

Лунá, -и, ж. Відбиття звукових коливань від перешкоди, коли вони сприймаються роздільно від первісних коливань; ехо.

Ма́жа, -і, ж. 1. Великий чумацький віз, у який впрягалась пара волів; його традиційно робили з дерева без жодної металевої деталі; на його виготовлення йшло декілька тижнів; часто вони були справжніми витворами мистецтва, з прикрашеними різьбленням найменшими деталями.

Маніфестува́ти, -ую, -еш, *недок., перех.* Від *маніфестація*: проголосувати, демонструвати.

Місі́я, -ї, ж. 1. Важливе завдання, доручення тощо. 2. Високе призначення, відповідальна роль. 3. Постійне дипломатичне представництво у будь-якій державі, що його очолює посланник або повірений у справах. 4. Представники держави чи міжнародної організації, послані в якусь країну зі спеціальною метою або певним дорученням. 5. Церковна місіонерська організація. 6. *перен.* Доручення, завдання; покликання.

Мо́рок, -у, ч. 1. Відсутність світла; темрява, темнота. 2. *перен.* Про що-небудь безвідрадне, безнадійне, сумне.

Назорі́ти (назоріти), -рю, -риш, *док., перех., розм.* Наглядіти, помітити кого-, що-небудь.

Намі́сний, -а, -е, розміщений на іконостасі (про ікону).

На́ція, -ї, ж. 1. Конкретно-історична форма спільноти людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру. 2. Держава, країна.

Орато́рія¹, -ї, ж. Великий музичний твір для хору, співаків-солістів і симфонічного оркестру, написаний на драматичний сюжет і призначений для концертного виконання; ораторія виникла в XVII ст. майже одночасно з кантатою і оперою, має певну схожість з ними, відрізняючись від кантати розгорнутим сюжетом і більшими розмірами, а від опери — переважанням оповідальності над драматургією, а також відсутністю сценічної дії та художнього оформлення (хоча бувають винятки).

Орато́рія², -ї, ж. Приміщення у католицькому храмі для моління.

Палі́ччя, -я, с. 1. Збірн. до *палиця*. 2. Сухе гілля; хмиз.

Патогéний, -а, -е. Який є причиною хвороби; хвороботворний; здатний викликати патологічний процес.

Пашні́ця, -ї, ж., *розм.* Те саме, що *пашня*.

По́куть, -я, ч. Те саме, що *покуття*.

Поку́ття, -я, с. В українській селянській хаті — куток, розміщений по діагоналі від печі, та місце біля нього.

По́спіль, *присл.* 1. Один за одним (у часі); в ряд, підряд. 2. Не минаючи жодного місця; суцільно. 3. Разом, укупі.

Претенде́нт, -а, ч. Той, хто претендує на що-небудь, хто має підстави одержати щось, заволодіти чимсь.

Прича́сний, -а, -е. *прикм.* Який не виявляється у повну силу; стриманий, затамований.

Са́га¹, -и, ж. 1. Давньоскандинавське і давньоірландське епічне скасування про легендарних героїв та історичних діячів, що має прозову форму з віршованими вставками. 2. Поетичне сказання, легенда.

Са́га², -и, ж. 1. Річкова затока. 2. Протока; рукав ріки; стариця. 3. Улоговина серед піщаних відкладів річки.

Секре́т¹, -у, ч. 1. Те, що не підлягає розголошенню, що приховується від інших; таємниця. 2. Потайний пристрій у механізмах, предметах хатнього вжитку тощо. 3. *військ.* Додатковий сторожовий пост із кількох осіб, виставлений таємно на найбільш небезпечних підступах з боку противника, а також місце розташування такого поста.

Секре́т², -у, ч., *фізіол.* Речовина, яку виробляють залози людини й тварини (слина, шлунковий сік і т. ін.).

Середохре́сний, -а, -е. *Прикм. до середохрестя.*

Середохре́стя, -я, с. 1. У храмовій архітектурі — місце перетину головної нави і трансепта, які в плані утворюють хрест; при традиційній орієнтації церкви через середохрестя можна потрапити в західну наву, в південний і північний трансепти і розташовані в східній частині храму хори; середохрестя часто увінчане баштою або куполом, причому башти характерні для романських і готичних храмів, а купола — для соборів Епохи Відродження. 2. *діал.* Роздоріжжя. 3. *церк.* Те саме, що *середопістя*.

Сізі́ти, -іє, *недок.* Ставати, робитися сизим.

Ска́лочка, и, ж. Відколотий, відбитий шматочок чого-небудь; осколочок.

Сло́ган, -а, ч. 1. Гасло, девіз. 2. Рекламна формула (фраза для реклами товару, що кидається в очі, добре запам'ятовується).

Со́ціум, -у, ч. 1. Суспільство як цілісна соціальна система. 2. Людська спільнота певного типу (родові та сімейно-родинні, соціально-класові, національно-етнічні, територіально-поселенські спільноти). 3. Соціальне оточення людини, сукупність історично сформованих форм діяльності людей.

Спрокво́ла, *присл.* Не поспішаючи, не кваплячись; повагом.

Ставни́к¹, -а, ч., *риб.* Ставний невід, рибальська сітка або місце, де вони стоять.

Ставни́к², -а, ч., *церк.* 1. Великий церковний свічник. 2. Велика свічка для церковного свічника.

Су́вій, -вою, ч. 1. Що-небудь згорнуте, скручене в трубку. 2. *чого і без додатка.* Шматок полотна або іншої тканини певної довжини, що його зберігають згорнутим у трубку. 3. *чого, перен.* Ланцюг послідовних подій, вражень, думок і т. ін. 4. *рідко.* Те саме, що *пакунок*.

Схола́стика, -и, ж. 1. Панівний напрям у середньовічній ідеалістичній філософії, представники якого за допомогою філософських положень намагалися обґрунтувати богослов'я; об'єктом вивчення схоластики є духовний світ людини, який перетворюється нею на абстрактну схему й абсолютизується; схоластиці властиві умоглядність, догматизм, звернення до Біблії як до найвищого критерію істинності; ранньосхоластичні вчення пов'язані переважно з неоплатонізмом, пізня схоластика ґрунтується на пристосованому до потреб християнської догматики аристотелізму; у XVI ст. відбувається певне відродження схоластики, яка була ідеологією Контрреформації. 2. *перен.* Формальні знання, відірвані від життя й практики; суха наука.

Тра́гік, -а, ч. 1. Актор, що виконує провідні ролі в трагедіях. 2. Автор трагедій.

Тривіа́льний, -а, -е, *книжн.* Позбавлений новизни; заяложений, не оригінальний.

Тужа́вити, -іє, *недок.* Висихаючи, робитися твердим, щільним, тугим; тверднути.

Уло́говина, -и, ж. Велике заглиблення в рельєфі місцевості, западина з пологими схилами.

Фонта́н, -а, ч. 1. Струмінь води, який б'є вгору або витікає під тиском, а також спеціальний прилад, що забезпечує викидання води, і споруда, що його обрамляє. 2. Струмінь нафти, газу, води і т. ін., що викидається на поверхню землі зі свердловини здебільшого під природним тиском пластів. 3. Споруда з пристроєм для подавання води під тиском; водорозбірна колонка. 4. *перен., розм.* Нестримний потік або вияв чого-небудь (слів, красномовства тощо).

Хві́ртка, -и, ж. 1. Невеликі вхідні двері в паркані або у воротах.

Хула́, -и, ж., *книжн.* Те, що ганьбить, знеславлює, осуджує кого-, що-небудь; осуд, ганьба.

Ца́рина, -и, ж. 1. Околиця, край села. 2. Місцевість за селом, де пастух збирає худобу; вигін. 3. Необроблюване, поросле травами поле. 4. *діал.* Засіяне поле; посіви; лан. 5. *перен.* Сфера діяльності людини; ділянка, галузь.

Чи́ря, -яти, с. Пташа качки чирки.

Чорто́рій, -ю, ч., *розм.* Глибока яма, рів, прірва.

Шлейф, -а, ч. 1. Довгий задній край жіночого плаття, який волочиться по землі; трен. 2. Сільськогосподарське знаряддя для вирівнювання та легкого поверхневого розпушування ґрунту. 3. *геол.* Смуга відкладів, що облямовує підніжжя якого-небудь підвищення. 4. *ел.* Провідник у вигляді петлі, що використовується в магнітоелектричних осцилографах і гальванометрах для визначення місця пошкодження лінії зв'язку і т. ін. 5. Відрізок лінії передачі, що його застосовують для настроювання надвисокочастотних приладів.

Щабéль, щабля, ч. 1. Поперечний (горизонтальний) брусок, планка в драбині. 2. *заст.* Східець. 3. *перен.* Етап, стадія розвитку, здійснення чого-небудь. 4. Кожний звук музичного звукоряду, гама, ладу.

Ятри́ти, ятрию, ятриш, *недок.* 1. *перех.* Спричиняти, викликати чим-небудь запалення, біль, подразнення в чому-небудь (перев. в рані, хворому місці тощо). 2. *перех., перен.* Необережними словами, діями, спогадами змушувати знову відчувати, переживати щось важке, неприємне.

Дорогі одинадцятикласники! 3

ВСТУП

§ 1. Українська мова у світі. Українська діаспора 4

НАЙВАЖЛИВІШІ ВІДОМОСТІ З СИНТАКСИСУ І ПУНКТУАЦІЇ

§ 2. Словосполучення і речення, синтаксичні зв'язки в них 17
Читайте українською 31

§ 3. Особливості вживання простих речень у мовленні.
Інтонування різних видів простих речень 43

§ 4. Удосконалення правописної грамотності 57
Читайте українською 68

§ 5. Особливості вживання в мовленні різних видів складних речень.
Синтаксичний аналіз 71

§ 6. Удосконалення правописної грамотності 86

§ 7. Основні пунктограми у простому і складному реченнях,
у реченнях із прямою мовою та в діалозі. Пунктуаційний аналіз. Способи цитування 96
Читайте українською 104

§ 8. Удосконалення правописної грамотності 110

§ 9. Текст як середовище функціонування мовних одиниць.
Основні ознаки тексту 118

§ 10. Зміст і будова тексту. Складне синтаксичне ціле. Актуальне членування речення. Способи зв'язку речень у тексті 129

§ 11. Класифікація текстів за сферою використання, метою, структурними особливостями. Види текстів у діловому, професійному мовленні. Тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення 145
Читайте українською 153

§ 12. Основні види переробки тексту 161

§ 13. Удосконалення правописної грамотності 173

§ 14. Повторення наприкінці року 181

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Поняття комунікації як діяльності учасників спілкування.
Комунікація в професійній сфері. Етика професійного спілкування .. 9

Використання вербального й невербального коду в комунікації.
Міжкультурна комунікація і професійна діяльність 24

Риторика як наука і мистецтво 38

Риторичні вимоги до мовця. Імідж оратора. Професійний імідж. ... 52

Звіт про виконану роботу 66

Підготовка промови 80

Конспект публічного виступу 92

Коспектування висловлювання, що сприймається на слух 107

Складання і розігрування діалогів на професійну тему.	
Ведення переговорів	114
Переказ із творчим завданням	125
Відгук про телепередачу	137
Протокол. Витяг з протоколу	140
Виступ на семінарах, зборах, конференціях	157
Полеміка у професійному спілкуванні. Полемічні прийоми.	
Етика полемічної майстерності	169
Стаття	176
Твір на морально-етичну тему	178
ДОДАТОК	
Перевірмо себе	185
Аналізуємо тексти самостійно	196
Короткий тлумачний словник	202

Навчальне видання

*ПЕНТИЛЮК Марія Іванівна
ГОРОШКІНА Олена Миколаївна
ПОПОВА Людмила Олександрівна*

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою

Рівень стандарту

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Редактор *О. С. Криворучко*. Художній редактор *М. Ю. Крюченко*.
Технічний редактор *Ц. Б. Федосіхіна*. Комп'ютерна верстка
Н. М. Музиченко. Коректори *Л. С. Бобир, Л. А. Еско*

Формат 60×90/16. Ум.-друк. арк. 13.

Обл.-вид. арк. 10,81. Тираж 2000 пр. Вид. № 37452. Зам. № 11-0042

Видавництво «Освіта», 04053, м. Київ, вул. Юрія Коцюбинського, 5.

Свідоцтво ДК № 27 від 31.03.2000р.

Віддруковано з готових діапозитивів

ТОВ «Побутелектротехніка»

Св. ДК № 3179 від 08.05.2008 р.

61024, м. Харків, вул. Ольмінського, 17.

Пентиліук М. І.

П25 Українська мова: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : рівень стандарту / М. І. Пентиліук, О. М. Горошкіна, Л. О. Попова; за заг. ред. М. І. Пентиліук. — К. : Освіта, 2011. — 208 с.

ISBN 978-966-04-0820-3.

ББК 81.2УКР—922

Державне спеціалізоване видавництво «Освіта»

Тел. (044) **486-58-02**

486-93-46

Тел./факс (044) **486-98-15**

486-93-21

www.osvitapublish.com.ua

E-mail: osvita@kv.ukrtel.net

ISBN 978-966-04-0820-3

9 789660 408203 >